IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

TISH PROTEZLARIDAN FOYDALANADIGAN BEMORLARDA OG'IZ BO'SHLIG'I VA PARODONT TO'QIMALARI GIGIENASI

Abduvaliyev Nodirbek Abduxoshim o'g'li

Ortopedik stomatologiya va Ortodontiya kafedrasi assistenti

Jalolov Asadbek Asiljon o'g'li

Stomatologiya fakulteti V bosqich talabasi

Andijon davlat tibbiyot instituti, Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada ortopedik konstruksiyalar (protezlar) bilan protezlangan bemorlarda parodont to'qimalari va og'iz bo'shlig'i shilliq qavatining gigiyenik holati tahlil qilingan. Protez osti sohasidagi mikrobial karashlarning marginal parodontga salbiy ta'siri, shilliq qavat mikrosirkulyatsiyasini yaxshilash usullari hamda parodontologik asoratlarning (gingivit, stomatit, dekubital yaralar) oldini olishda mahalliy profilaktik chora-tadbirlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: parodont, marginal gingivit, shilliq qavat mikrosirkulyatsiyasi, funksional yuklama, protez stomatiti, abrazivlik indeksi (RDA), fitoterapiya, shalfey.

Kirish va muammoning dolzarbligi

Og'iz bo'shlig'iga har qanday ortopedik konstruksiyaning o'rnatilishi parodont to'qimalari va shilliq qavat uchun kuchli biomexanik hamda mikrobial omil hisoblanadi. Protez o'rni shilliq qavatining to'sish (baryer) funksiyasi va o'z-o'zidan tozalanish jarayoni buzilishi oqibatida og'iz bo'shlig'i mikrobiotsesnosida sifat va miqdor o'zgarishlari yuzaga keladi.

Protezning chegaralovchi chetlari va tayanch elementlari (klammerlar, mikroqulflar) joylashgan sohalar patogen mikroflora (ayniqsa, *Candida* turlari va anaerob bakteriyalar) to'planishi uchun **retension punktlar** (xavfli zonalar) bo'lib xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida marginal gingivit, o'choqli yoki difuz protez stomatitlarining rivojlanishiga olib keladi. Shuning uchun, bunday bemorlarda parodont parvarishi odatdagi gigiyenadan tubdan farq qiladi.

Parodontning funksional yuklamasi va biomexanikasi

Bemorga protez fiksatsiya qilingandan so'ng, chaynash bosimi tishlar va alveolyar o'simiq parodontiga boshqacha tarzda taqsimlanadi. Bu jarayonda shifokor va bemor quyidagi parodontologik mezonlarni hisobga olishi shart:

- **Antagonist tishlar balansi:** Og'iz yopilganda (markaziy okklyuziya holatida) chaynash bosimini qabul qiluvchi antagonist tishlar soni kam bo'lsa, protezning tungi vaqtda yechib qo'yilishi qolgan tabiiy tishlar parodontining funksional zo'riqishiga (hiperfunksiya) sabab bo'ladi. Bunday holatda tishlar parodontini destruksiyadan asrash uchun protezni tunda ham qoldirish tavsiya etiladi.
- **Tizimli parodont patologiyalari (Parodontit, Parodontoz):** Parodontit fonida qo'llaniladigan shina-protezlarni tungi vaqtda chiqarish mutlaqo mumkin emas. Shinadan mahrum bo'lgan tishlar uyqu paytida beixtiyor yutunish harakatlari natijasida mikrotravmalarga uchraydi va ularning patologik harakatchanligi kuchayadi.

Protez osti shilliq qavatini va milkni parvarish qilish metodikasi

Bemor tabiiy tishlarini tozalash bilan bir qatorda, protez ostida qolib chiquvchi milk to‘qimalarini ham alohida parvarish qilishi lozim.

1. Milk mikrosirkulyatsiyasini yaxshilash (Massaj)

Protez shilliq qavatni siqib turishi natijasida to‘qimalarda kapillyar qon aylanishi sekinlashadi va gipoksiya (kislorod ochligi) yuzaga keladi. Buni bartaraf etish uchun bemorga har kuni 5–7 daqiqa davomida **milklarning barmoqli massajini** bajarish tavsiya etiladi. Massaj yumshoq to‘qimalarda mikrosirkulyatsiyani tiklaydi, turg‘unlik (venoz staz) hodisalarini kamaytiradi va parodontning mahalliy immunitetini oshiradi.

2. Fitogidratatsiya va mahalliy antiseptik terapiya

Milk chetlarining yallig‘lanishi (marginal gingivit) va shilinishlarning oldini olishda quyidagi vositalar bilan og‘izni chayish samarali hisoblanadi:

- **Shalfey (Marmarak) va Moychechak damlamasi:** Yallig‘lanishga qarshi va antiseptik ta’sir ko‘rsatib, shilliq qavat epitelizatsiyasini tezlashtiradi.
- **Eman po‘stlog‘i qaynatmasi:** Milk to‘qimalarini mustahkamlaydi (turgorlikni oshiradi), qonashni kamaytiradi va so‘lak tarkibidagi mikrob agentlariga qarshi fiksatsiyani qiyinlashtiradi.
- **Tuzli-sodali eritma (gipertonik):** Shishlarni kamaytirish va osmotik tozalash uchun qo‘llaniladi.

Muhim eslatma: Ba’zi bemorlar og‘iz shilliq qavatini tozalash maqsadida kaliy permanganat (margansovka) yoki vodorod peroksid kabi agressiv eritmalar bilan og‘iz chayishadi. Bu kimyoviy moddalar shilliq qavatning tabiiy mikrobiotasini o‘ldiradi, qurish (ksenostomiya) va kimyoviy kuyishlarga sabab bo‘ladi. Dorixonalarda sotiladigan tayyor, tarkibida spirt bo‘lmagan antiseptik chaygichlardan foydalanish afzal.

3. Abrazivlik indeksi va to‘qimalar himoyasi

Og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasida ishlatiladigan tish pastalarining abrazivlik ko‘rsatkichi **RDA 70 dan yuqori bo‘lmasligi** kerak. Yuqori abrazivli pastalar va tish kukunlari nafaqat protez plastmassasini tirnaydi, balki milk chetining nozik epiteliy qavatini travmalab, surunkali gingivit va dekubital yaralarning (shilinishlar) chuqurlashishiga zamin yaratadi.

Noto‘g‘ri gigiyena oqibatida yuzaga keladigan asoratlar

Bemor parodont to‘qimalari gigiyenasiga rioya qilmaganda quyidagi patologik holatlar zanjiri yuzaga keladi:

Yomon gigiyena -> Mikrobial karash to'planishi -> Marginal gingivit -> Protez stomatiti -> Shilliq qavat atrofiyasi va dekubital yaralar

- **Diksiyaning buzilishi va diskomfort:** Shilliq qavat yallig‘lanib shishganda, protez o‘z o‘rniga to‘g‘ri o‘tirmaydi, natijada nutq buziladi va ta’m bilish xususiyati pasayadi.

• **Surunkali kataral va giperplastik stomatit:** Protez asosi (bazi) ostida so‘lak aylanishi cheklangani sababli, endotoksinlar to‘planib, shilliq qavatning giperplaziyasiga (o‘sib ketishiga) sabab bo‘ladi.

Xulosa

Tish protezlaridan foydalanadigan bemorlarda og‘iz bo‘shlig‘i va parodont gigiyenasi shunchaki protezni yuvishdan iborat emas. Bu — protez osti to‘qimalarining biomexanik muvozanatini saqlash, shilliq qavat mikrosirkulyatsiyasini stimullash va mikrobial mikroflora shakllanishiga yo‘l qo‘ymaslik kabi kompleks chora-tadbirlardir. Ortopedik konstruksiyalarning uzoq muddat xizmat qilishi va asoratsiz adaptatsiya davri bevosita bemorning parodontologik gigiyena madaniyatiga bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Nikolishin A.K.** *Терапевтическая стоматология (Т.2): Заболевания пародонта и слизистой оболочки полости рта.* — Poltava: Divosvit, 2007. (Parodontologik gigiyena, shalfey va fitoterapiya metodikasi).
2. **Wolf H.F., Rateitschak E.M.** *Periodontology (Color Atlas of Dental Medicine).* — 3rd edition. — Stuttgart: Thieme, 2004. (Marginal parodontning ortopedik yuklamaga bo‘lgan reaksiyasi va marginal gingivit patogenezi).
3. **Carranza F.A., Newman M.G.** *Clinical Periodontology.* — 13th edition. — Philadelphia: Elsevier, 2018. (Tish pastalarining RDA indeksi, mikroflora nazorati va parodont to‘qimalarining mikrosirkulyatsiyasi).
4. **Ibragimov P.I., Xabilov N.U.** *Ortopedik stomatologiya (Darslik).* — Toshkent: Ishonch, 2014. (Protez taqilganda yuzaga keladigan okklyuzion o‘zgarishlar va shina-protezlarning parodont kasalliklaridagi roli).
5. **Jan Lindhe, Niklaus P. Lang.** *Clinical Periodontology and Implant Dentistry.* — 6th edition. — Oxford: Wiley-Blackwell, 2015. (Denture stomatitis va shilliq qavat himoya to‘sig‘ini saqlash prinsiplari).